

Henri Nouwen

Over spiritueel leven

Samengesteld en ingeleid door Michael Ford

Het werk en gedachtegoed van Henri Nouwen
wordt bevorderd door de Henri Nouwen Stichting,
Avenue Concordia 117, NL-3062 LG Rotterdam,
www.nouwen.org

www.lannoo.com

Registreer u op onze website en we sturen u regelmatig een nieuwsbrief
met informatie over nieuwe boeken en met interessante, exclusieve
aanbiedingen.

Omslag Studio Lannoo
Oorspronkelijke titel *The Dance of Life*
Oorspronkelijke uitgever Darton Longman & Todd, London
Samenstelling Michael Ford
Vertaling Hans van der Heiden
© Nederlandse vertaling Uitgeverij Lannoo nv, Tiel, 2012
D/2019/45/148 - ISBN 978 94 014 6041 5 – NUR 728

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar
gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, of op welke wijze
ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoud

Terreinverkenning	11
Stap één: de koers uitzetten	35
Elke dag een verrassing	35
Heilige ruimte	35
Trekken naar het onbekende	37
Het ouderlijk huis verlaten	38
Zelfportret	40
Spiritueel lezen	41
Beschermend zwijgen	43
Het innerlijke debat	45
Een huis in de verte	46
Stap twee: het duister verjagen	49
Leven met schaduwen	49
Negativisme	49
Openbaring	50
Machtsverduistering	51
Loslaten	53
Naar het licht	54
Geestelijke strijd	54
Ouder worden	55
Verborgene vreugde	57
Liefde is mogelijk	60
Vruchtbaar zijn	61

God God laten zijn 62

Gods aanraking 63

Stap drie: groeien door lijden 65

Bezetenheid onder ogen zien 65

Een ander huis betrekken 66

De schijn ophouden 67

Een tuin voor het hart 68

Vreemdeling in eigen huis 68

Het contact met God verliezen 71

Vertrouwen en vrijheid 71

Het gevoel niet welkom te zijn 72

Gevoelens van vijandschap bestrijden 73

Een vriendschappelijke leegte 74

Op zoek naar een veilige plek 77

Brug over woelig water 78

Creatieve zwakheid 80

Vijand van intimiteit 81

Een gebed voor wie bang is 83

Stap vier: eenzaamheid aanvaarden 85

Keuzes maken 85

Angst voor de confrontatie 86

Een bron van schoonheid 87

Alleen-zijn 90

Behoefte aan anderen 91

Wonden verbinden 93

Het alleen-zijn zoeken 94

Aandachtig leven 96

Wezen en waarde 98

De stille plek van onze roeping 99

Fluctuatie 100
Heilzame gastvrijheid 101

Stap vijf: emotionele hindernissen 105

Woede 105
Wrok 106
Twijfel aan jezelf 108
Zelfverachting 110
Geringe eigendunk 110
Pijnlijk herinneringen 112
Hypocrisie 113
Emotionele opwellingen 115
Complexe gevoelens 116
Stemmingswisselingen 117
Gebroken relaties 119
Voldoen aan verwachtingen 119
Verwantschap 121
Een zee van liefde 122

Stap zes: geestelijke desoriëntatie 124

Uit de koers 124
Losgeslagen 125
Moedeloos 128
Thuisloosheid 130
De nederigheid van God 131
Vervreemding 132
Onzelf met anderen vergelijken 133
Identiteitscrisis 134
Ontheemd 136
Verloren ik 137
Een kwetsbare schuilplaats 138

Illusie en werkelijkheid 139
De doodsheid van het gebed 141
Activiteit van de ziel 142
Het gevaar van het bidden 143
Te afgeleid om te bidden 143

Stap zeven: de integratie van het ik 146
Geestelijke rijpheid 146
Het bidden van het hart 147
Een wijze blik 148
Geschenken aanvaarden 150
Eenzaamheid en verbondenheid 152
De dans van het leven 153
Danspassen 155
Vreugde en verdriet 156
Het integreren van de schaduwzijde 157
De oproep tot mededogen 158
De eenheid van de menselijke familie 159
De essentie van zorgen 160
Zorgen voor ouderen 163
Geestelijke bezitloosheid 164
Waakzaamheid 165
Rustig wachten 166
De discipline van het vergeven 167
Zelfovergave 168
Geestelijke eenheid 168

Stap acht: vriendschap sluiten met de dood 170
Verlangen naar de dood 170
Blootleggen 172
De dood als gast 172

Vertrekken 172
Thuiskomen 174
Duistere machten overwinnen 174
Stervensuren 176
Vaarwel zeggen 178
Op de drempel 178
Angst voor de dood 180
De dood van een kind 181
Jong sterven 182
De eenzaamheid van de dood 183
Tranen van mededogen 185
De genade van het treuren 186
De choreografie van de dood 187
Emotionele verlamming 188
Gedenken 189
Vrucht dragen 189

Stap negen: thuiskomen 191
Gods zoeken naar ons 191
Schoonheid en verdriet 193
De engel onderweg 194
De zon onder zien gaan 195
De ziel en god 196
Een murmelend beekje 197
Inwoning 199
Liefde boven hartstocht uit 200
De tent opslaan 201
Thuis in het huis van de liefde 203
Het eeuwige nu 204

Bronvermelding 207

Terreinverkenning

Dit boek is bedoeld als bemoediging op uw geestelijke reis – en ik begin eraan in het huis waar onze internationaal vermaarde gids geboren is.

Ik verken het heerlijke Nederlandse stadje Nijkerk, waar op een winterdag in de jaren dertig van de vorige eeuw na een lange en zware bevalling een schreeuwende Henri J.M. Nouwen ter wereld kwam. In de jaren voorafgaand aan de bezetting door de nazi's was dit de woonplaats van het jonge gezin Nouwen. Henri's vader, Laurent Jean Marie Nouwen, was hier komen wonen met het oog op zijn werk in het plaatselijke belastingkantoor, op een paar minuten van het huis. Vandaag hoor je er alleen het geluid van tikkende klokken – het is nu een juwelierszaak. Dat doet me denken aan iets waarover Henri eens gefilosofeerd heeft:

Al die zorgen over ons leven dat voorbijtikt komen van beneden. Ze berusten op de veronderstelling dat we alleen maar de dagen en uren van onze chronologie te leven hebben. Maar van boven gezien, vanuit het perspectief van God, zijn onze klokuren ingebed

in Gods tijdloze omarming. Van boven gezien zijn onze jaren op aarde niet slechts *chronos* maar *kairos* – een ander Grieks woord voor tijd – en dat wil zeggen: een goede gelegenheid om voor onszelf een beroep te doen op de liefde die God ons aanbiedt van eeuwigheid tot eeuwigheid.¹

Voor Nouwen kwam het vooral aan op de binnenkamer.

Hier, met mijn voeten stevig op Nederlandse bodem, heb ik ontdekt dat een paar plaatsgenoten zich de familie Nouwen nog herinneren. Willem Dirk van Rootselaar, die vlakbij woont, vertelt: ‘Ons gezin was protestants en de Nouwens waren katholiek. We gingen niet met elkaar om en spraken ook niet met elkaar. Dat deed je niet in die tijd.’ Zijn buurman, Jan van Dasselaar, die een collega van Henri’s broer Paul geweest is, verzamelt oude foto’s. Hij nodigt me bij hem binnen om me de sepiafoto’s van het oude huis van de Nouwens te laten zien, die hij reproduceert op zijn eenentwintigste-eeuwse computer.

Trouwens, mijn komst vanuit Engeland naar hier past uitstekend in Nouwens traditie om glansafdrukken te maken van negatieven, om donkere ervaringen te zien in

1 Henri J.M. Nouwen, *Here and Now: Living in the Spirit* (Darton, Longman and Todd Ltd, 1994), p. 125.

een positiever licht. De vakantie die ik gepland had, werd op het laatste moment geannuleerd en natuurlijk werd ik geplaagd door teleurstelling. Ik sliep die nacht slecht en besloot op te staan en te gaan bidden in de koude en donkere stilte van mijn studeerkamer. Toen het licht begon te worden, werd ik afgeleid; mijn ogen gingen langs de rijen boeken en bleven rusten op een kaart van Nederland. Omdat ik het plan had opgevat deze bloemlezing samen te stellen, besloot ik op dat moment spontaan een retourtje naar Nederland te nemen, dat ik tamelijk goed had leren kennen tijdens mijn research voor *Een gewonde profeet*². Het lukte me mijn vluchten om te zetten en binnen een dag was ik per vliegtuig op weg naar een nieuwe bestemming. Dit is het soort rusteloosheid waarin Nouwen zich zou hebben herkend.

Om in Nijkerk te komen vlieg ik naar Schiphol en neem ik de trein via Amsterdam en Amersfoort. Wanneer ik over de spoorwegovergang het voetgangersgebied van het stadje in loop, heb ik er nog geen idee van dat deze weg me zal leiden naar het huis waar Nouwen geboren is,

2 Michael Ford, *Een gewonde profeet, een portret van Henri Nouwen* (Lannoo, 2000), vertaling van *Wounded Prophet: A Portrait of Henri J.M. Nouwen* (Darton, Longman and Todd Ltd, 1999).

al ben ik, terwijl ik op mijn gemak door de schone straten wandel, natuurlijk wel nieuwsgierig waar het zou kunnen zijn. Misschien zou één telefoontje genoeg zijn om erachter te komen, maar ik geef er, net als Henri, de voorkeur aan zelf de dingen te ontdekken. Eerst loop ik aan bij de katholieke St.-Catharinakerk, een oud gebouw waar Henri Jozef Machiel vermoedelijk kort na zijn geboorte op 24 januari 1932 gedoopt is. De zijdeur is open: in de doorgang staat een eenzame rolstoel als symbool van Nouwens latere roeping. Ik doe de binnendeur open en stap een kleine Mariakapel binnen, die door een gesloten hek van de kerkruijnte gescheiden is. Ik steek een kaarsje aan voor Henri bij een gouden icoon van de H. Maria van Eeuwigdurende Bijstand, dat versierd is met zuiver witte lelies en gele chrysanten.

Ik wandel verder en kom voorbij onberispelijk schone bakkerswinkels die een geur van zoet kaneel verspreiden, kijk naar moslimfamilies die rustig bezig zijn met hun zaken en zie aan de plaatselijke kanaalkade een schip met dierenvoer dat naar Henri genoemd zou kunnen zijn: het draagt de naam Energie. Voor het stadhuis zie ik kinderen uit de stad in rode en witte kostuums opgewonden met hun hoepels een erehaag vormen. Ze blijken te wachten op hun onderwijzeres, die op het punt staat hier

te trouwen. Even later verschijnt er een crèmekleurige auto en brengen de kinderen een serenade aan de bruid met een zelfgeschreven liedje.

Graag wil ik wat meer weten over de stad en ik spreek een burger aan, die calvinist blijkt te zijn. Hij heeft wel van Henri Nouwen gehoord, maar wist niet dat hij in Nijkerk geboren was. Hij vertelt me dat er in een krant die uitgegeven wordt in de Nederlands Hervormde traditie soms columns staan afgedrukt die ontleend zijn aan het werk van Nouwen. De man brengt me in het stadskantoor. Algauw verneem ik dat deze bijzondere stad, die de helft van haar bevolking verloor in hetzelfde jaar waarin haar tabaksindustrie van de grond kwam, een uitgever van kinderboeken herbergt en bovendien bekend is om haar zuivelproductie. Van meer belang is mijn ontdekking dat Nijkerk ‘nieuwe kerk’ betekent en dat de stad haar eigen religieuze geschiedenis heeft. In de middeleeuwen heeft een evangelieprediker, Ludger genaamd, een godshuis gebouwd op een oude heidense offerplaats. Dat werd echter verwoest tijdens een veenbrand in 1222, zodat er een nieuwe kerk moest worden gebouwd. Ook die werd in 1540 door vlammen verteerd, samen met het merendeel van de huizen. De herbouw viel samen met de Reformatie en de ‘nieuwe kerk’ werd protestants – dit

soort oecumenische wortels zou zeker aan Nouwens gevoel voor gemeenschap geappelleerd hebben.

De witte klokkentoren van de Grote Kerk domineert het uitzicht hier. Voor de kerk bots ik letterlijk op tegen de muzikleraar en campanoloog (kenner van kerkklokken) Niko Poorter, die toevallig precies blijkt te weten waar Nouwen geboren is. Hij rijdt mij, ook al moet hij nodig lesgeven, naar het betreffende huis. Tot mijn verbazing zie ik dat het aan een plein recht tegenover de plaatselijke evangelische boekhandel staat, waar tien van Nouwens boeken verkrijgbaar zijn. De winkelierster wist helemaal niet dat haar zaak zich zo dicht bij de geboorteplek van de meester bevond en begint te stralen als ze het nieuws hoort. Bijna dagelijks komt er wel iemand een boek van Nouwen kopen, vertelt ze me. Dat zou een verrassing geweest zijn voor Henri, die eerder het vermoeden had in zijn geboorteland niet echt te worden gewaardeerd. De vruchten van zijn werk delen een plank met de evangelische paperbacks van Adrian Plass. *Eindelijk thuis. Gedachten bij Rembrandts 'De Terugkeer van de Verloren Zoon'* is begrijpelijkerwijs het populairst bij de Nederlandse lezers, maar er is ook vraag naar *Met open handen*, *Open uw hart*, *Hier en nu* en *Binnen geroepen*.

Ik heb niet het idee dat Henri zich bijzonder aangetrokken voelde tot zijn geboorteplaats, maar ik denk dat het altijd de moeite loont een eenvoudige pelgrimage te maken naar de natuurlijke omgeving van een geestelijk leidsman: zo krijg je een indruk van de plek waar een creatieve geest ter wereld is gekomen. Terwijl ik het vroegere huis van de Nouwens in- en weer uitloop en het vanaf de overkant van de straat in een ruimer perspectief bekijk, moet ik weer denken aan de dag – ik was toen in de twintig – waarop ik mijn eerste paperback van Nouwen kreeg. Later heb ik dat als een kostbare schat gekoesterde en verformfaaide boek uitgeleend aan een vriendin, die het zichzelf nooit vergeven heeft dat ze het is kwijtgeraakt. *Open uw hart*, dat een spiritualiteit van eenzaamheid en vervreemding beschrijft, heeft veel mensen geholpen op hun geestelijke reis. Het boek is uitgegeven toen Nouwen vooraan in de veertig was en het is in essentie een summa van zijn theologisch denken van dat moment. Jaren later stelde hij dat het nog altijd zijn diepste ik het meest benaderde. In die tijd markeerde het een nieuw stadium in zijn werk, doordat het voornamelijk was opgebouwd vanuit zijn eigen worsteling. In het voorwoord merkt hij op:

Ik wilde dit boek schrijven, omdat ik er steeds meer van overtuigd raak, dat mijn leven evenzeer aan

anderen toebehoort als aan mijzelf en dat wat als het meest unieke wordt ervaren vaak stevig geworteld blijkt te zijn in de algemene condition humaine.³

Nouwens persoonlijke stijl spreekt misschien niet iedereen aan, niettemin heeft hij zijn reputatie gebouwd op de semiconfessionele benadering van zijn spiritueel schrijverschap. Een open boek was hij niet, maar hij was transparant genoeg om anderen een blik te gunnen in zijn zoekende ziel. Door anderen te laten delen in de lichte en donkere kanten van zijn geloof wist Nouwen contact te leggen met een wereldwijd publiek, dat in zijn woorden zowel herkenning als bemoediging vond. Men leerde dat het in het geestelijke leven niet zozeer hoeft te gaan om het beklimmen van een ladder naar de volmaaktheid als wel om het aanvaarden van eigen wonden en de ontdekking dat daarin Gods kracht aan het werk is.

Nouwen was ervan overtuigd dat wij – als de angst ons bij de keel grijpt – ons bewust kunnen worden van de verschillende polen waartussen ons leven heen en weer geslingerd en in spanning gehouden wordt. Die polen vormen de context waarin we kunnen spreken over een

3 Henri J.M. Nouwen, *Open uw hart* (Lannoo, 1997), blz. 16.

authentiek geestelijk leven. De eerste polariteit, die tussen eenzaamheid en alleen-zijn, betreft onze relatie met onszelf. In de loop van ons leven worden we ons niet alleen bewust van onze schrijnende eenzaamheid, maar ook van ons echte verlangen naar innerlijk alleen-zijn. De tweede polariteit, die tussen vijandigheid en gastvrijheid, vormt de basis van onze relatie met de ander. Geleidelijk aan groeit in ons het besef dat we misschien wel vijandig tegenover onze medemensen staan in plaats van onvoorwaardelijk gastvrij. De derde en voor Nouwen belangrijkste polariteit, die tussen illusie en gebed, geeft structuur aan onze relatie met God. Dikwijls doen we alsof we ons eigen lot volkomen in de hand hebben, in plaats van te investeren in ‘de kostbare gave van het gebed, die verborgen ligt in de diepte van ons innerlijkste zelf’⁴. Het geestelijke leven is dus een voortdurende beweging tussen de polen van eenzaamheid en alleen-zijn, vijandschap en gastvrijheid, illusie en gebed. Hoe meer we tot de pijnlijke bekentenis van onze eenzaamheid, vijandigheid en illusies komen, des te meer gaan onze ogen ervoor open dat alleen-zijn, gastvrijheid en gebed deel uitmaken van ons levensvisioen. Schrijven

4 Ibidem, blz. 19.

over het geestelijke leven is, volgens Nouwen, op die manier ‘zoiets als het maken van afdrukken van negatieven’⁵. Hij veronderstelt dat het misschien juist de beleving van eenzaamheid is die het ons mogelijk maakt ‘de eerste tastende regels’ over alleen-zijn te schrijven. Door een ‘schokkende confrontatie’ met de vijandige kant van ons karakter komen er mogelijk woorden over gastvrijheid als alternatieve optie bij ons boven. En misschien, zegt Nouwen, zullen we nooit de moed vinden om over het gebed als roeping van de mens te spreken zonder ‘de verbijsterende onthulling van onze eigen illusies’.

Het is duidelijk dat traditionele foto-ontwikkelaars geen glanzende afdrukken kunnen maken als zij geen donkere negatieven voor zich hebben. Als de negatieven worden weggegooid, komen er ook geen foto’s. Daarom dringt Nouwen er bij ons op aan niet aan de eenzaamheid, de vijandigheid en de illusie voorbij te gaan. Zij vormen immers juist de weg naar alleen-zijn, gastvrijheid en gebed. Midden in het oude leven treffen we het nieuwe aan. Het zorgvuldig en eerlijk registreren (liever dan negeren) van de dubbelzinnigheid, de onzekerheid en de pijnlijke omstandigheden van ons dagelijkse bestaan kan

5 Ibidem.

leiden tot hoop en vernieuwing. Ons visioen van de toekomst wordt geboren uit het lijden van het heden, en ons mededogen met anderen uit onze wanhoop. Met andere woorden: alleen door onze schaduwzijde te aanvaarden worden we harmonieuze en authentieke geestelijke pelgrims. Zoals Nouwen het stelt: 'Jezus laat, zowel in zijn leer als in zijn leven, zien dat ware vreugde vaak verborgen is onder onze zorg en dat de dans van het leven zijn oorsprong vindt in verdriet.'⁶

Na zijn opvoeding bij de jezuïeten begon Henri Nouwen in 1950 aan zijn priesteropleiding. Tijdens zijn seminariejaren schreef hij zijn eerste artikelen voor katholieke kranten, maar het was nooit zijn bedoeling om schrijver te worden. Op vijftientigjarige leeftijd werd hij door aartsbisschop (later kardinaal) Bernard Alfrink, primate van Nederland, tot priester gewijd in de kathedraal van de H. Catharina in Utrecht. Deze was ook geboren in Nijkerk. Nouwen zette zijn studie voort en volgde colleges in de klinische psychologie aan de Universiteit van Nijmegen. In 1964 vertrok hij vervolgens uit Nederland naar de Verenigde Staten om klinische pastorale vorming te gaan studeren aan het Menninger Instituut in Topeka,

6 Nouwen, *Hier en nu*, blz. 25.

Kansas. Zijn loopbaan als schrijver begon bijna bij toeval tegen het eind van de jaren zestig, toen hij een betrekking als gastdocent in de pastorale psychologie had aanvaard aan de Universiteit van Notre Dame. Nadat hij een lezing had gehouden voor een conferentie van priesters, stuurde een correspondent van de *National Catholic Reporter* de tekst van zijn toespraak naar de krant en deze werd in zijn geheel afgedrukt. Al snel volgden er boeken tijdens zijn loopbaan als docent in Yale en Harvard.

Na een roeping als monnik en als missionaris te hebben uitgeprobeerd gaf Henri Nouwen, toen hij halverwege de vijftig was, het academische leven op om pastor te worden bij vrouwen en mannen met een ontwikkelingsstoornis:

Ik ben een erg rusteloos mens, maar in De Ark heb ik de plek gevonden waar ik echt thuiskom. Niets in mij verlangt nog om weg te gaan. Ik ben nog altijd een rusteloos mens, maar diep in mijzelf weet ik dat ik echt mijn thuis gevonden heb. Op allerlei manier zijn de kleinen, de mensen met beperkte gaven, voor mij degenen geworden die mij naar huis hebben geroepen. In hun eenvoud openbaren ze voor mij de liefde van God.